

Наталія Сидоренко (Шудря),

д-р філол. н., проф.,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1,
м. Київ, 04119, Україна, e-mail: journ@univ.kiev.ua

ТАЄМНИЦІ АЛЬБОМУ

У кожної людини є свої таємниці. Одні ховають їх на споді душі, інші – в закапелку серця, дехто тримає напохваті – для себе й для інших. Таким потаємним, але відкритим для найближчих, найпосвяченіших у життя Батька, був саморобний альбом у шкіряній обкладинці. Він відкривається записом класика української літератури Андрія Головка 30 січня 1970 р. (це уривок із оповідання «Пилипко», яке письменник знав напам'ять), а завершується 4 квітня 2006 р. автографом нащадка роду відомих істориків, громадсько-культурних діячів Лазаревських – Олександра Олександровича.

Цією першою альбомною сторінкою М. Шудря надзвичайно дорожив і, як-то трапляється у творчих людей, мав свою невигадану історію: «Колись мене, першокурсника, геть заворожив Київ. Думалось, тут живуть лише генії: письменники, актори, композитори, художники. Я не пропускав жодної вистави, виставки, концерту, щоб зустрітися з тими талантами. А як закарбувати їх для пам'яті? На старших курсах університету завів картотеку цікавих особистостей, колекція росла, тут були не лише люди мистецтва, а й інших сфер (якраз увійшла в моду космонавтика). Архів розбух, і вже не вистачало місця для мого «коштовного мотлоху». Так було довго. На 35-ліття мені подарували альбом з «церковними» палітурками: обтягнуті шкірою дошки з тисненим орнаментом. Я похвалився на роботі подарунком, і його охрестили «шудроkkalою» (натяк на знаменитий альбом Чуковського – «чукоккала»). Я не образився, а подумав: що як справді заповнити цей альбом автографами видатних людей? Нині в ньому понад 300 автографів. А спершу цілий місяць альбом лишався чистим: я не знав, з кого почати! І ось...

Видавництво «Дніпро» доручило мені написати післямову до вибраних творів Андрія Головка. Уявіть, погомоніти з улюбленим письменником, вивідати якісь пригоди літературного життя! Я миттю зателефонував, домовився про зустріч і поїхав, від хвилювання забувши прихопити свого ще не початого альбому. Ми, мабуть, півдня сиділи в робочому кабінеті письменника. Пам'ятаю, мене вразило, коли А. Г. пригадав, якого кольору очі в Зіньки з роману «Бур'ян». А найбіль-

© Сидоренко Н., 2015

ше приголомшило, що він міг читати з пам'яті перші варіанти своїх «дитячих» оповідань. Отут я й пошкодував, що не взяв свого альбому! Мені аж погано стало. Це помітив Андрій Васильович: «Що сталося?». Я пояснив, бесіда вже не в'язалася, і господар порадив «збігати за альбомом»...

Головка пояснив, що він «тільки те й робив, що, надрукувавши свої твори, переписував їх перед кожним новим виданням. Дуже докучала робота над «Пилипком» і «Червоною хустиною»... Спершу на сторінках тих оповідань воювали петлюрівці з німцями. Потім більшовики з кайзерівцями. А в останньому передвоєнному варіанті – партизани з гайдамаками!» [1].

Характерним почерком А. Головка заповнив першу сторінку. Він достеменно міг відтворити рядки своїх творів і через кілька десятків літ...

Цей фоліант можна назвати і книгою гостинності, й нотатником мудрих перлин, і незрадливою пам'яттю про щирі зустрічі з відомими, як би сьогодні сказали – знаковими постатями свого часу – в науці, мистецтві, виробництві.

Тут на другій сторінці закарбовано автограф незабутнього Івана Кавалерідзе, який у свої 82 роки розчулено написав: «Натальці, Катерині, Миколі – друзі! Не забувайте мене!». Багатогранний митець – видатний національний скульптор, кінорежисер, драматург, сценарист, художник кіно, народний артист України в лютому 1970 р., у квартирі на вулиці Червоноармійській, розповідав неквапом про своє життя. Несхитна рука майстра чорнилом замальовує постать Тараса Шевченка, хоча це лише штрихи – але створюється образ, за яким одразу вгадуються обриси Кобзаря (майже як на постаменті в Ромнах). Внизу на сторінці слова поета: «... І оживу, і думу вольную на волю із домовини воззову...».

Дружина новеліста Гр. Косинки – Тамара Мороз-Стрілець 12 лютого 1970 р. залишила в альбомі двосторінковий спогад: «Писав Косинка найчастіше олівцем. Почерк – дрібний, чіткий. Коли писав чорнилом – завжди однією, улюбленою, ручкою саморобною з гілочки вишневого дерева. Про неї казав: «Ця ручка запашна. Як рідна земля, мов садок весною. Вона поєднує мене з природою. Надає мені наснаги й допомагає творити...». Милувався наснаженими сонцем кетягами палухой калини, гронами жовтогарячої горобини. Дуже любив квіти. З нетерпінням чекав появи весняної квітки сон-цвіт. Не міг надивитися на струнку рожу, на білі троянди, оксамитові красолі. Найбільше ж любив барвисті ніжні польові квіти, а серед них ромен і червоні косинці...». Від цих квітів – його літературний псевдонім – Косинка. Дехто

з товаришів казав йому: «У тебе таке гарне прізвище – Стрелець, воно й пасує тобі, й раптом такий нецікавий псевдонім. Не всі ж те знають, що ти взяв його від квітки, думають, що це – хусточка...». Григорій Михайлович відповідав: «Мені байдуже, що думають. Квітка ця маловідома, а вона така ніжна й красива, скромна й водночас велична. Квіти приносять радість і збуджують у душі людській лише хороше. Псевдонім залишається...».

Так склалося, що найчастіше альбом М. Шудрі потрапляв до рук старійшинам, духовним провідникам, чиє життя й творчість для багатьох тривалий час залишалися загадкою...

Ось «неслухняний почерк», датований 28 березня 1986 р. «Це було перед початком роботи над п'есою М. Куліша «Маклена Граса». Лесь Степанович Курбас, як завжди, робив вступ, для чого він взяв цю п'есу, навіщо ми її ставимо. Він сказав: «Це буде моя остання робота, через яку я кладу міст до реалістичного театру». Так пригадала свою співпрацю з театром «Березіль» видатна актриса, легенда українського театру й кіно (народна артистка СРСР, Герой Соціалістичної Праці, лауреат трьох Сталінських премій) Наталя Ужвій. Їй було майже 88 років, коли, вже тяжко хвора, вона згодилася на інтерв'ю; через чотири місяці завершиться її земне життя.

Зустріч зі славістом-мовознавцем і літературознавцем світового рівня, «людиною великої культури», яка могутньо переконувала світ: «Я – е! І е моя мова», відбулася в перші роки незалежності України, коли на батьківщину зміг завітати її син – Юрій Шевельов. Він залишив коротке свідчення в своєму неповторному стилі: «Працюємо на мову – наша мука і наше щастя!».

Як продовження цього запису – зізнання українського вченого-правознавця, журналіста й редактора, громадського діяча з Нью-Йорка Ярослава Падоху: «Мучимось над пізнанням нашого права, як проф. Шевельов над мовою. І нехай Господь і наша преса будуть з нами».

28 травня 1986 р. на дачі в Ірпені відбулася зустріч із правнуком української письменниці Марко Вовчок. Борис Дмитрович Лобач-Жученко, педагог, літературознавець, автор кількох досліджень про свою знамениту родичку, із сумом констатував: «Много написано о Марко Вовчок, но никто не остановился на том, какая она была интересная, обаятельная женщина!».

По кілька рядків залишив на спомин журналістові поет і перекладач, професор Степан Крижанівський – на 88-му році життя, а згодом у 92 роки.

Борис Градов, майстер документальних світлин, фотокореспондент журналу «Україна», з яким не один рік працював пліч-о-пліч Микола

Шудря, наклеїв вирізку публікації про те, як йому вдалося зробити несподіваний знімок першого космонавта – саме таким, усміхненим і відкритим, увесь світ побачив і відчув Юрія Гагаріна. Підпис, хоч зовні простий і небагатослівний, але передає професійну суть: «От гвардейца фотожурналистики, заслуженного ветерана Б. Градова. 28.ІІІ.1986».

У грудні 1970 р. доктор філософських наук, директор Інституту філософії Володимир Шинкарук розпочав на сторінках альбому розмову про призначення людини. Засновник київської світоглядно-антропологічної школи відобразив свої міркування про «живу нитку» часу в земному й духовному існуванні людини такими словами: «Друзям. Людина, людині, за людину, в ім'я людини – який великий зміст. А втім, що і хто ми є – люди? Що наше життя?! Ми не живемо, а переживаємо! Наше життя – дія, а діяти можна лише мить! Ось вона є і – вже минуле! Ми переживаємо минуле, переживаємо майбутнє. Жити – переживати майбутнє як справжнє, що ще має бути і заради чого варто жити... І доти, поки є це відчуття, – молоді. Старість – переживання минулого. Хай вас боронить все від цього».

Цю філософську сентенцію по-своєму, можливо, дещо приземлено висловив російський письменник-пушкініст Семен Гейченко, Герой Соціалістичної Праці, який майже півстоліття був енергійним будівничим і невтомним охоронцем меморіального заповідника О. Пушкіна «Михайлівське» на Псковщині. Він написав: «Живи – пока живеться. Пей – пока пьется. Пиши – пока есть о чем». Зрештою, це були не абстрактні слова, а пропущені крізь серце й розум багатогодинні (навіть кількадевні) зустрічі з київським журналістом, який не раз навідувався до Пушкіногір'я.

Низку доленосних висловлювань записали до альбому українські літератори: Ліна Костенко подала уривок із «Берестечка»: «Не допускай такої мислі, що Бог покаже нам неласку. Життя людського строки стилі – Немає часу на поразку» (22 січня 1998 р.); Євген Гуцало згадав свій давній вірш «Розпач» із такими рядками: «Минулого – уже нема, майбутнього – іще немає. Є миті річечка німа, яка між пальцями спливає...» (27 травня 1970 р.); Іван Драч подарував два куплети: «Пропало, пройшло, пролетіло, Минулося, щезло, спливило, Лишень голувешками тліло, Лише попелищем цвіло. Одвіялось, сном одіснилось, Одмарилось, ген набулось, Вкотилось і геть одкотилось, Солодким риданням зайшлось...» (7 жовтня 1979 р.). Дмитро Павличко записав алегоричний вірш «Коли помер кривавий Торквемада...».

Перекладач Віктор Коптілов занотував власний переклад австрійського поета-символіста Р. М. Рільке: «Для Терну і Троянди і Тернища Знайшли ми назви в мандрах довгих літ, Та безіменний

там, у безгомінні Лежить наш світ, наш власний цвіт і плід» (21 лютого 2000 р.).

Самобутній співак, народний артист СРСР, лауреат Сталінської і Шевченківської премій Анатолій Солов'яненко патріотично проголосив: «Духовність – це життя, а бездуховність – це шлях в ніщо, це смерть. То давайте творити духовність в ім'я наших дітей, в ім'я майбутнього» (22 липня 1998 р.).

Письменник Роман Іваничук ствердив одним рядком важливу істину: «Ми найщасливіше покоління – ми дочекалися незалежності України».

Перший космонавт незалежної України, льотчик-випробувач, Герой України, генерал-майор Збройних Сил України Леонід Каденюк висловив оптимістичну надію: «Я вірю в світле і щасливе майбутнє моєї України, бо вірю в український народ, талановитий і працелюбний».

Ці таланти, здобуті в праці, великою мірою присутні й на сторінках альбому в шкіряній обкладинці. Окремою частиною можна вважати мистецькі подарунки – ескізи, зроблені нашивдуроч, але не без технічної вправності та емоційної наснаги.

Скромний, але виразний етюд залишив на згадку народний художник України, лауреат Національної премії імені Т. Г. Шевченка Василь Лопата. Анатолій Базилевич – народний художник України, неперевершений майстер пензля, ілюстратор «Енеїди» Котляревського, замалював профіль «парубка моторного» Енея.

Виразно й символічно передав народні й лицарські атрибути в зображенні козака Мамає глухонімий народний художник України Олександр Саєнко, чиє ім'я занесене ЮНЕСКО до списку видатних діячів світової культури. Ще один іконописний образ Мамає належить художнику монументально-декоративного мистецтва Володимирі Прядці, авторові дивовижних мозаїчних панно, вітражів, інтер'єрних gobelenів із історії Київської Русі.

Кілька шкіців – від однокласників: майстра художнього скла Івана Аполлонова та архітектора Володимира Ленченка; художників Петра Ганжі та Левка Воедила (образ промовистого бандуриста зі словами «Співатиме вічно душа українця»). Лелеку й побажання «Щастя Вам» залишив у альбомі 22 січня 1998 р. кінооператор і режисер Юрій Ілленко. Фахівець із текстильного дизайну (gobelen, батик) Лідія Кришталь подарувала ескіз церкви, а ще чудернацьке зображення маленької дівчинки (щось на зразок начерків Антуана де Сент-Екзюпері), пояснивши: «Це мій малюнок, який я любила малювати, як мені було 2 роки». Знайшлася сторінка і для художника-графіка Івана Марчука.

Народна художниця Анастасія Рак, чії соковиті кольори на картинах, створених у стилі примітивізму, зачарували весь світ, звичайною ручкою намалювала букет квітів. Її донька Світлана теж зробила замальовку на пам'ять... Розкішного барвистого півня на тендітній квітці «поселила» в альбомі народна художниця Марфа Тимченко.

На іншій сторінці – дві зозулі на заквітчаних гілках. Їх автор – Ліза Миронова, народна художниця, майстер декоративного розпису. Це вона оформляла інтер'єри готелю «Україна» в Москві, ресторану «Курені» в Києві, декорації до фільму «Ніч на Івана Купала». Під малюнком зворушливі слова: «Літає сокіл над полями, де б'ють бурани у кургани, на сонечку кульбаба ніжно розцвітає, з розрив-травою розмовляє. І все це рідне... Моє і твоє, усе це наше, бо земне».

Ще одна категорія альбомних пам'яток Миколи Шудрі – особисті віншування, що рухалися від серця до серця.

Так, Герой України, письменник-філософ Микола Руденко відгукнувся про київського журналіста, якого давно знав, як про людину сміливого мислення й високої чесності, й побажав: «Хай Вам щастя завжди усміхається». Земляк, бандурист і композитор, автор музики до пісні «Наливаймо, браття, кришталеві чаші!» Віктор Лісовол під нотами висловив надію: «Щоб наша пісня розпросторювалася, ще більше розкрилювалася!».

Василь Михальчук, директор Української бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі, після щирого інтерв'ю редакторові відділу публіцистики журналу «Україна», записав: «Дійсно миле перебування у цій хаті і з чільною розмовою на актуальні українські теми. Щастя Вам, Боже, у ваших великих дерзаннях» (24 серпня 1992 р.).

Письменник, публіцист, полум'яний громадський діяч Володимир Яворівський щиро поцінував фахові та національно-патріотичні вчинки Миколи Шудрі: «Любий мій Микольцю! У нас багато перевертнів, бо Доля постійно перевертала українців з ніг на голову і навпаки. Ти належиш до тих, у кого тонни свинцю в підощвах. За це тобі вдячний. За це тебе шаную!».

Коротко, але проникливо записав своє зізнання: «Миколо, я тебе завжди пам'ятаю і люблю» український кінорежисер Роллан Сергієнко. Саме у квітеті творців-однодумців – Володимира Костенка, Роллана Сергієнка, Олександра Ковалю та Миколи Шудрі, авторський колектив одного з їхніх талановитих фільмів «Відкрий себе» про українця Григорія Сковороду здобув Державну премію імені Т. Г. Шевченка 1991 р.

Перелік імен і побажань можна продовжувати, адже чимало відважних, працелюбних і героїчних (і справа тут не у званнях і нагородах, а в людській сутності) співрозмовників відшукав на своєму жур-

налістському шляху Микола Шудря. До альбому потрапили друзі й однодумці, знані десятиліттями, й ті, з ким заприятелював публіцист кілька годин тому. Найчастіше трапляються імена літераторів: Іван Чендей, Роман Лубківський, Олександр Сизоненко, Василь Захарченко, Віктор Баранов, Петро Засенко, Олекса Ющенко, Леонід Вишеславський, Роман Анріяшик, Ігор Качуровський, Євген Сверстюк, Дмитро Головка, Олександр Шугай, Михайлина Коцюбинська, Іван Дзюба, Павло Загребельний... Зафіксовано ціле гроно багатогранних співаків та акторів: Ніна Матвієнко, Анатолій Мокренко, Марія Стеф'юк, Діана і Тарас Петриненки, Лариса Кадочникова, Кость Степанков, Раїса Недашківська, Наталя Бондарчук, Барбара Брильська... От Ада Роговцева поділилася своїм віршем: «Яка ж бо я хороша – У селі, Наче крізь срібне решето просіяна...».

Окремі сторінки альбома віддано перекладачці творів Тараса Шевченка – британській літераторці Вірі Річ, російському режисерові Юрію Любимову, композиторці Лесі Дичко, митрополиту Філаретові, хірургу Олександр Шалімову, одному з основоположників радянської космонавтики Борису Раушенбаху, астронавтові Павлу Поповичу... Не лишилися без «місця» культурі французькі актриси, турецькі письменники, німецькі та литовські журналісти, японські перекладачі, винахідники, експериментатори, мандрівники... Почерки – дрібні й розлогі, покvapливі й стримані... Записи – турецькою, грузинською, французькою, німецькою, естонською, чеською, литовською. Прості й вигадливі привітання та побажання, підписи, які вже сьогодні важко розшифрувати й розтлумачити.

«Альбомне» мистецтво, його жанри, стилі, таємниці та знахідки мають тривалу історію. Автографи, оригінали завжди були в ціні, особливо їх раритетність підвищилася в XIX ст. Проведення аукціонів, видання каталогів, організація виставок – лише початок увічнення прижиттєвих нотатників, щоденників, начерків, підписів, посвяток тощо. Починають видаватися збірники факсиміле, серед яких французькі, англійські, німецькі («*Isographie des hommes célèbres*», 1843; «*The autographic mirror*», 1864–1866; «*Autographie – Prachtalbum*», 1858 та ін. З'являється періодика для фахівців і шанувальників оригінальних розчерків пера, «альбомних записів», мадригалів, рукописів, літературних чернеток, замальовок тощо: «*L'amateur des autographes*» (Париж), «*Mitteilungen für Autographensammler*» (Дрезден), «*The Archivist*» (Лондон), «*The Collector*» (Нью-Йорк). Найавторитетніші зібрання автографів – у національних бібліотеках і музеях світу, у приватних колекціях [2]. Сьогодні для пристрасних збирачів розчерків і тиражованих підписів знаменитостей (музикан-

тів, співаків, акторів, телеведучих) відкрито інтернет-магазин «Автографоманія»...

І досі текстологи, документознавці, археографи, графологи та інші фахівці нерідко б'ються над загадками почерків, стилів, авторства. Нерозшукані, нерозшифровані, непрочитані, не встановлені витіюваті розчерки, дотепні фрази, небагатослівні віншування, редакторські нашарування, цензурні «прикриття» у творчості багатьох іменитих особистостей чекають прискіпливих дослідників, які зможуть зіткати з реліктового павутиння правдиву історію, реставрувати мистецтво істини й пам'яті.

Та в цьому, тепер уже родинному, альбомі зібрано не просто автографи, а відбитки спогадів, вражень, розмов із мудрими й талановитими людьми, в яких було чого навчитися – без гри й позування, амбіційності й патетики. За кожним рядком, ескізом, побажанням – журналістська, часто переплетена із життєвими пригодами історія Миколи Шудри (1935–2012), журналіста, письменника, кіносценариста, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка.

1. Шудря М. Перший в альбомі моє пам'яті / Микола Шудря // Голос України. – 2002. – 11 січ.

2. Автограф // Литературная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_literature/58/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84.